

17. MESURES I VALORS

Una font de confusió

Si hi ha un aspecte de la vida diària medieval en el qual és summament complicat endinsar-se, és l'equivalència de les mesures i el valor de les distintes monedes.

Se suposa que per als ciutadans dels segles XIII i XIV era el més normal que un pes tengués un valor distint segons si es tractava de carn o de peix; que una mesura de capacitat o de longitud pogués significar una cosa diferent a Mallorca, València, Barcelona, Perpinyà o Montpeller, o que circulessin diverses versions d'una mateixa moneda amb valors distintes a diferents llocs. Nosaltres ens hem de conformar amb definir alguns aspectes de la terminologia, sense poder concretar, moltes vegades, els vertaders valors.

Ni dins l'illa mateixa podem fixar una norma. Josep F. López Bonet, en un article que conté una sèrie exhaustiva de quadres de correspondència, aventura que *"Als primers moments de la presa de l'illa, conviuen a Mallorca diversos sistemes metro Lògics amb terminologies semblants o idèntiques, que poden induir a confusió"* (1988, p.68).

Passava així, suposem, perquè cada grup de colonitzadors havia dut a Mallorca la seva peculiar manera de calcular. Així, per exemple, un quartà d'oli eren nou lliures a Ciutat i vuit lliures a la part forana. Als contractes que implicaven pagaments en espècie, s'havia d'especificar la mesura emprada i solia ser la norma d'una ciutat o una altra.

Dins una població petita i homogènia no hi havia problemes ni malentesos. Amb el

Pesant una bala de llana a Alemanya al segle XVI. La unitat de pes és una pedra del mateix lloc i, com aquí, tan sols hi havia una norma local fins l'arribada del sistema mètric al segle XIX. Aquest reemplaçà una multitud d'unitats diferents per mesurar productes diferents que a més, variaven d'un indret a l'altre. Imagineu que complicat era el comerç llavors.

[Fig. 113]

pas dels anys, però, augmentà el volum de béns transferits i productes transportats fora d'un lloc circumscrit, i mancava un sistema global de mesures i valors. Aleshores s'incrementaren les discussions, els malentesos i, fins i tot, les trampes i els fraus. Aquesta pot ser la raó per la qual el mostassaf, oficial responsable de pesos i mesures, era un personatge tan poderós als pobles. El mostassaf havia de respondre tan sols davant el batle, qui era el responsable de les mesures de terres.

Els diners

En relació a les monedes, atesa la confusió sobre les distintes versions i la inconstància del valor, s'adoptà el costum de designar que un pagament s'havia de fer amb monedes d'or. Així, s'assegurava que les monedes no fossin falsificades ni adulterades. Tal com passava amb les mesures, els contractes en diners especificaven amb detall les monedes que s'havien d'emprar i el seu canvi.

Pagant impostos reials a Anglaterra al segle XII. Atesa la natura inexacta de la fabricació de monedes, el pagament havia de ser pesat pels oficials de la tresoreria abans d'ésser rebut. [Fig. 114]

L'ús de diners s'incrementà espectacularment als segles XIII i XIV, després que l'ús dels diners i, fins i tot, els negocis haguessin estat sotmesos a sospita durant gran part de l'edat mitjana. No fou així només perquè la terra fos la font i el dipòsit de riquesa: era tant el 'banc' com el productor de beneficis. Els diners eren mal vistos per l'església, atesa la tradició bíblica del nou testament. L'església no permeté emprar diners en les seves transaccions durant mig mil·lenni. Una vegada que viatjar i comerciar es convertiren en activitats rutinàries, però, aquesta postura esdevingué insostenible.

A l'alta edat mitjana, els reis rebien rendes en espècie i, per la dificultat de transportar les mercaderies, a vegades el monarca i la seva cort es desplaçaven per consumir el tribut que se'ls devia al lloc de producció. Hi havia contractes anglesos que estipulaven el nombre de nits que un

senyor havia d'allotjar la família reial i els seus acompanyants cada any. Si pensam en les contínues peregrinacions fetes pel rei Jaume I al llarg de seu regne, ens preguntam si responien a una situació similar.

Originalment, el pagament de censos i rendes se solia fer en espècie, però imagineu la dificultat i la inoperància de dur dues gallines o una lliure de pebre, per exemple, de Binissalem a un senyor amb residència a Catalunya. Si s'entregava al seu batle o procurador a Ciutat, també requeria un esforç, com s'havia de fer per certificar-ho? L'ús de les monedes, doncs, fou un pas inevitable.

Les monedes

A Mallorca, després de la conquesta, hi circulaven monedes tant àrabs com cristianes, i els nous colonitzadors importaren les seves pròpies de diferents llocs. La primera moneda emprada generalment en els contractes fou el besant de plata, una moneda de l'època anterior a la conquesta. El rei Jaume I va intentar establir-ne un canvi fix l'any 1247,

Un 'gros' de Montpellier encunyat al segle XIII. Porta l'escut d'armes de Catalunya i de la ciutat i la inscripció diu, JACOBUS DEI GRA REX ARAGON, "Jaume (I) per la gràcia de Déu rei d'Aragò". [Fig. 115]

i va consolidar una nova moneda de billó per València i Mallorca, però no en pogué controlar el canvi al mercat. El valor de les monedes continuava variant de lloc en lloc i d'any en any.

En el comerç se solien usar els diners d'or, amb un valor que variava entre 15 i 20 sous, a més del besant de plata, que tenia un valor d'entre dos i tres sous. El famós morabetí, que donava nom a l'impost del fogatge, era una moneda d'or castellana, còpia d'una moneda almoràvit. Anomenada com 'el morabetí alfonsí', pel rei Alfons VIII de Castella, "corrió aquí particularmente en la segunda mitad del siglo XIII a través de Cataluña y de Valencia", diu Felipe Mateu y Llopis en el seu article "Posición de Mallorca en la historia económica medieval" (1947-52, p. 105). El morabetí/maravedí d'or fou també emprat com a 'moneda de compte', i estava valorada en vuit sous.

A part de les monedes físiques que circulaven, hi havia diverses monedes de compte que no necessàriament existien físicament, però que eren un ajut imprescindible com a referència fixa per establir preus.

"El sistema monetario mallorquin tuvo por base la libra [lliure] de 20 sueldos y el sueldo de 12 dineros. El dinero [diner] era moneda efectiva, el sueldo [sou] y la libra [lliure] lo eran de cuenta; el 'dinero', pues, era el eje del sistema, introducido por los conquistadores. Toda la contabilidad en este

Un diner del rei Jaume II, amb el títol REX MAJORICARUM, Rei de Mallorca. El cap del rei no és un retrat; en monedes contemporànies encunyades a França o Anglaterra es troba una imatge quasi o exactament idèntica. [Fig. 116]

Reino se llevó siempre en libras y sueldos y dineros, cuyas cantidades se abreviaron así: ll. s. d".* (Mateu y Llopis, 1947-52, p. 113).

Aquest sistema persistiria fins al segle XIX per al pagament de censos, lloguers

i impostos o per denominar preus de propietat.

La situació monetària es complicà en el regnat de Jaume II i l'agregació al regne de territoris dispersos del continent, alguns dels quals ja tenien les seves pròpies monedes. El nou rei, encaixat entre Catalunya-Aragó i França, emeté una sèrie de noves monedes de billó i el 1310 ell creà la primera moneda d'or del regne: el real. Era una clara referència a la seva voluntat de pertànyer a la zona monetària francesa i així guanyar el màxim d'independència de Catalunya-Aragó. El real d'or de Mallorca pesava 3,84 grams i seguia l'aspecte del model francès, ja que mostrava el rei assegut a un tron. Diu Mateu y Llopis "Mallorca quedaba entre ambas economías monetarias, en medio de las dos corrientes, la del oro francés y la de la moneda catalana" (1947 - 52, p. 107).

Encara que les noves monedes de billó de Mallorca havien de tenir un valor fix en relació als diners de València, de fet, el valor de les monedes mallorquines començà a caure tot d'una.

Podem relacionar les monedes amb la vida diària? Durant el segle XIII hi havia poquíssimes referències als preus i valors corrents. Moltes transaccions ordinàries no es feien amb moneda, i rebre un salari o fer compres era una cosa inusual per moltes persones. Podem dir que, al final del segle, tenir uns ingressos equivalents a un o dos sous al dia proporcionava una vida acceptable per una família de menestrals, mentre que un jornalier podia guanyar uns pocs diners, els dies que li pagaven. El pagès 'típic' restà encara fora del sistema monetari en la seva vida diària (James William Brodman).

Hi va haver un barem oficial durant tota aquesta època: les 25 lliures a l'any, considerades suficients perquè un cavaller pogués mantenir el seu cavall i l'armadura. 25 lliures eren 500 sous, però sembla que alguns cavallers n'ingressaven menys, sovint només fins a 370 l'any. Les 25 lliures, tantes

(*) Quan donem valors monetaris, si no és en una citació, usarem aquestes mateixes abreviatures de lliures, sous i diners: ll., s., d.

Encunyació de monedes a Bohèmia, en un fresc de la República Txeca. No tan sols les tècniques de fabricació eren primitives, sinó que també hi havia un proliferació de fàbriques. A més de reis, també comtes, ciutats i fundacions monàstiques encunyaven les seves pròpies monedes.

[Fig. 117]

voltes citades, son més bé una indicació de la limitada rellevància dels diners a l'època. La majoria de vegades, el poder adquisitiu no depenia de la disposició d'efectiu. La situació dels cavallers variava, però els que tenien terres rebien ingressos en rendes que els ajudaven a adaptar-se a la inflació de preus. A més, encara que la base de 25 ll. no variava, els cavallers extreien concessions de la monarquia que els permetien fer noves inversions en terres. Com a privilegiats, gaudiren d'exempció de la gran majoria d'impostos directes fins a la segona meitat del segle XIV. La celeritat amb la qual molts cavallers es convertiren en ciutadans adinerats en demostra el seu vertader poder adquisitiu.

En temps del regnat de Jaume II, el rector d'una església, per exemple, també amb exempció d'impostos, podia arribar a ingressar un màxim de 200 o 300 sous anuals. Els rics homes i nobles podien tenir ingressos de 20.000 a 40.000 sous l'any.

Un segell usat per fabricar monedes. Aquests segells duraven poc temps i s'havien de destrossar per evitar encunyació defectuosa o il·legal.

[Fig. 118]

El segle XIV avança

Els hereus que succeïren Jaume II al tron mantingueren l'adhesió a la zona monetària francesa. L'infant Felip havia estat tresorer del convent de Saint Martin de Tours, a França, i com a tal encunyava monedes, els tornesos.

L'encunyació de moneda fou el pretext més clamorós que posà en marxa la caiguda del rei Jaume III. Fou acusat d'encunyar angelots d'or de França a Perpinyà. Sense ànim de seguir el llarg procés, hem de dir que els angelots foren més bé l'excusa del rei de Catalunya-Aragó per arrestar i processar el rei de Mallorca. Imitar les monedes més apreciades d'altres regnes era una pràctica generalitzada a l'època, i Pere IV mateix procedí a encunyar florins d'or a Perpinyà imitant la moneda de Florència.

Una vegada que Mallorca es va incorporar plenament al seu regne, Pere IV la va treure de la zona monetària francesa, "*iniciando el camino de la influencia monetaria italiana en España, ducados y escudos de los siglos XV y XVI*" (Mateu y Llopis, 1947-53, p. 116), encara que continuaren circulant els reals d'or mallorquins al llarg de la seva vida, es a dir, fins a la dècada de 1380.

FONTS CITADES

_Josep F. López Bonet, "Metrologia de Mallorca", *Estudis Baleàrics*, no 28, 1988

_Felipe Mateu y Llopis, "Posición de Mallorca en la historia económica medieval" *BSAL* 30, 1947-52

_James William Brodman, The Library of Iberian Resources Online, "A Note on Money", "Ransoming Captives in Crusader Spain" Appendix A., consulta de 09.04.2013

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.